

УДК 378.147:81'243:316.77
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212553>

Валентина КОВАЛЕНКО,
orcid.org/0000-0002-7391-3746
старший викладач кафедри іноземних мов
філологічного факультету
Донбаського державного педагогічного університету
(Слов'янськ, Донецька область, Україна) valentinakovalenko1204@gmail.com

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано найвпливовіші фактори на процес соціалізації здобувачів мовних спеціальностей у комунікаційному просторі закладів вищої освіти. Робота розглядає вирішальне значення взаємозв'язку культури й спілкування носіїв різних культур і різних соціальних груп. Зокрема зроблено акцент на головних впливових чинниках у процесі соціалізації в аспекті міжкультурного й соціокультурного спілкування. Сучасні реалії суспільного буття та науково-технічного прогресу відкривають нові можливості, види й форми спілкування, головною умовою яких виступають взаєморозуміння, толерантність, терпимість, повага до культури партнера по комунікації одночасно з усвідомленням цінностей культурно-суспільних надбань свого соціуму. Формування міжкультурних, міжнаціональних і соціокультурних відносин – одна з найголовніших основ виховання. Нові умови співіснування радикально змінили й задачі сучасної суспільної системи. Перед сучасними закладами вищої освіти постали нові виклики: підготувати здобувачів вищої освіти до культурної, професійної та особистісної комунікації з представниками країн із різними соціальними укладами, традиціями, звичаями, соціальними устроями й мовою. Визначено ключові аспекти впливу на ефективність процесу соціалізації студентів у процесі навчання іноземних мов. Встановлено, що успішна іншомовна комунікація сприяє формуванню міжкультурної та соціокультурної компетенції, які, зі свого боку, сприяють динамічному процесу соціалізації студентів-філологів. Визначено складові компоненти міжкультурної та соціокультурної компетенції на лінгвістичному й соціокультурному рівнях. Окреслено напрями формування міжкультурних і соціокультурних компетентностей, які покликані прищеплювати толерантне відношення до представників іншомовних культур, суспільно-історичних, інтелектуально-моральних цінностей. Доведено необхідність підвести здобувачів вищої освіти до усвідомлення, що навчання іноземної мови виступає одним із головних засобів розв'язання проблеми міжкультурної та соціокультурної комунікації. Дотримання певних умов навчального процесу дозволяє розв'язати ці завдання та підвищити ефективність навчальної роботи по формуванню, розвитку й функціонуванню та позитивному застосуванню міжкультурних і соціокультурних компетентностей. У статті запропоновано певні шляхи формування зазначених компетенцій у процесі навчання іноземних мов здобувачів закладів вищої освіти.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, соціокультурна комунікація, соціалізація, комунікаційний простір, культура, мова.

Valentyna KOVALENKO,
orcid.org/0000-0002-7391-3746
Senior Teacher at the Department of Foreign Languages
of the Faculty of Philology
Donbas State Pedagogical University
(Sloviansk, Donetsk region, Ukraine) valentinakovalenko1204@gmail.com

FACTORS OF INFLUENCE ON SOCIALIZATION OF FUTURE PHILOLOGISTS IN COMMUNICATIVE SPACE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Article is to investigate the interrelation between cultures, socialization and communication through their influential factors in the communicative space of the establishment of higher education. Its urgent problem is brought about by the necessity to establish the link between cultural communication that is crucial in the process of socialization. It is through the influence of culture people view their world from the concept of products of the culture in which they communicate. The ways in which we communicate, the circumstances of our communication, the language we use and nonverbal behavior are primarily all are the response to a function of our culture and social standards which differ from one another; the communication practices and behaviors of individuals reared in the practices in those cultures we also be different.

Intercultural diversity of social and cultural events can be best understood in outside of the world cultural diversity, in the way how they perceive the world and the level they socialized. Cultural, intercultural, and social differences during

intercultural communication can be of a wide variability due to a part to circumstances or forms where we find the greatest number of diverse of cultural factors. The physical appearance, religion, philosophy, economic systems, social attitudes, languages, heritage, basic conceptualizations of self and universe, and other cultural factors that differ greatly.

Any communicative interaction takes place within some social and public context. When people commutate in the frame of the culture, they are usually aware of the context and it does little to hinder the communication. When people are engaged into intercultural and social communication, however the context in which that communication takes place can have a strong impact on the terms of social environment.

Key words: *intercultural communication, sociocultural communication, socialization, communicative space, culture, language.*

Постановка проблеми. Нове тисячоліття прокламувало однією зі своїх ідей мирного співіснування різних держав і різних культур ідею глобального суспільства. Об'єднана Європа нині – це великий полікультурний соціум, де європейці розвивають здатність спілкуватися один з одним шляхом кращого опанування сучасними європейськими мовами. Тут важко переоцінити провідну роль і значення освіти для культурного, соціального й економічного майбутнього суспільства, яке об'єднається в єдину спільноту і єдиний комунікаційний простір. Освіта є носієм традицій європейського гуманізму, універсального знання суспільства, вона перетинає кордони, стверджує потреби взаємного пізнання та взаємодії різних культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея діалогу культур в єдиному комунікаційному просторі, становлення якої відбувалось у контексті педагогічних, психологічних, філософських, історичних, соціально-комунікативних і культурологічних досліджень, несподівано переходить до сфери їхнього практичного застосування в єдиному соціально-комунікаційному просторі. Саме тому серед різноманіття нових соціально-педагогічних технологій з'явився цілий напрямок – «Соціально-комунікаційні технології» (В. С. Біблер, В. Ф. Литовський, С. Ю. Курганов, І. Є. Берлянд та інші).

Приєднання до культурного соціуму, становлення «людини культури» (термін В. С. Біблера) формується через діалог, зацікавленість у спілкуванні зі співрозмовником, комунікативність.

Питання впливу соціокультурних і міжкультурних факторів знаходилося в центрі соціопедагогічних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: В. Г. Костомарова, Є. М. Верещагіна, Г. Д. Томахіна, О. О. Коломінової, О. В. Тополевої, П. В. Сисоєва й багатьох інших. Однак здійснені дослідження зовсім не вичерпують усіх аспектів означеної теми.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити взаємозв'язок соціокультурних і міжкультурних аспектів на соціалізацію студентів мовних закладів вищої освіти (далі – ЗВО). Така нагальна проблема викликана необхідністю вста-

новити зв'язок між соціокультурним і міжкультурним впливом на процес соціалізації.

Виклад основного матеріалу. Згідно з вимогами сучасного світу, в якому спілкування між носіями цих культур, комунікація між представниками різних країн набуває високої цінності, ми спостерігаємо досить активну взаємну інтеграцію різних культур. Цілеспрямованість на цей процес навчання іноземних мов у вищому закладі освіти (ЗВО) має за мету розвивати вміння та навички міжкультурної та соціокультурної комунікації. Успішна комунікація ефективно сприяє набуттю комунікативних компетентностей, із одного боку, й динамічному процесові соціалізації студентів-філологів, – з іншого боку.

За новою програмою з іноземної мови для здобувачів вищої освіти головним завданням постає навчання іноземної мови – формування іншомовної компетенції, яку розуміють як здатність до міжкультурного іншомовного спілкування, що містить такий компонент, як соціокультурну комунікаційну компетенцію.

Набуття вмінь і навичок міжкультурної іншомовної комунікації в ході соціалізації має важливий виховний аспект, який передбачає виховання культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому світі; таких рис характеру, як доброзичливість, толерантність, колективізм, відчуття роботи в команді, активна громадянська позиція, працьовитість тощо.

На необхідність усвідомлення культури народу, мова якого вивчається, наголошував свого часу відомий американський методист Роберт Ладло (Lado, 1957: 206). Наразі відома низка як зарубіжних, так і вітчизняних публікацій, що розкривають ті чи інші аспекти соціокультурної компетенції (Н. Ф. Бориско, Л. П. Голованчук, Ю. І. Пассов, В. В. Сафонова, О. І. Селіванова, О. Б. Тарнопольській; L. Damen, D. Killick, C. Kramsch, J. Munbay, R. Spack, P. Strevens, H. G. Widdowson).

Соціокультурна компетенція передбачає знайомство студентів із національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки й здатністю користуватися елементами соціокультурного контексту, релевантними для породження

та сприйняття мовлення з боку носіїв мови. Це такі елементи, як звичаї, правила, норми, соціальні умовності, ритуали, соціальні стереотипи, країнознавчі знання тощо. Для формування соціокультурної компетентності потрібен цілий комплекс наукових дисциплін, так званих фонових знань (background knowledge), тобто знань про країну, її культуру, соціальний устрій окремої спільноти. Особливості зображення реальної дійсності в конкретних мовах створюють мовні картини світу, невідповідність яких є головною перешкодою для досягнення повного взаєморозуміння учасників комунікативного акту (Томахін, 1980: 78–79). Опанування фоновими знаннями немовби включає іноземця до іншої спільноти, дає йому «культурну письменність» (cultural literacy), і, навпаки, – відсутність культурної письменності робить його чужаком (outsider), який не може зрозуміти того, на що носії мови лише натякають в усному й писемному спілкуванні (Hirsch, 1987: 3). Розглядаючи шляхи формування соціокультурної компетенції, слід мати на увазі не просто фонові краєзнавчі знання, а й культурно-краєзнавчу компетенцію (термін Л. П. Голованчук) як компонент соціокультурної компетенції. Отже, йдеться не про засвоєння усієї іншомовної культури, а про створення її моделі для функціонального заміщення реальної системи іншомовної культури (Пассов, 2000: 44–47). За обсягом вона є значно меншою, але репрезентативнішою, тобто має бути репрезентатом культури народу. Інша функція моделі культури – бути її ретранслятором, тобто бути здатною забезпечити основними відомостями про країну в цілому, про її соціальний устрій, реалії побуту, мистецтво, літературу, що може задовольнити тих, хто навчається, можливості активної участі в процесі соціалізації через опосередкований діалог культур.

Діалог культур може відбуватися лише за умови належності комунікантів до різних культур, різних соціальних груп, а це своєю чергою вимагає створення функціональної моделі, заміщення реальної системи іншомовної культури в комунікативному просторі навчального закладу.

Залежно від типу комунікативного простору навчального закладу і його конкретної навчальної мети й соціальної функції, перевага під час визначення змісту й цілей навчання іноземної мови надається тій чи іншій сфері спілкування для ЗВО, технікумів, СПТУ, які готують спеціалістів, де першочерговою є якомога рання професіоналізація навчання та адаптація до різних соціальних сфер спілкування, пов'язаних із культурою, життям та реаліями країни, мова якої вивчається.

За своєю природою мовлення ситуативне: спілкування відбувається в різноманітних ситуаціях. Ученими (Ю. І. Пассовим, В. Л. Скалкіним, Е. П. Шубіним, М. Уестом та іншими) визначені численні типові комунікативні ситуації, об'єднанні за схожістю в групи «сфери спілкування». В. Л. Скалкін виділив вісім сфер спілкування (Скалкін, 1982: 61–67), властивих будь-якому сучасному суспільному осередкові:

- 1) соціально-побутова;
- 2) сімейна;
- 3) професійно-трудова;
- 4) соціально-культурна;
- 5) сфера громадської діяльності;
- 6) адміністративно-правова;
- 7) сфера розваг і захоплення;
- 8) видовищно-масова сфера.

Залежно від типу й соціальної функції відібрано сфери комунікації, які своєю чергою визначають тематику курсу іноземної мови, відбір мовного й мовленнєвого матеріалу. Таким чином, на основі викладеного виділяють такі взаємопов'язані компоненти змісту навчання іноземної мови:

1) тематика, що визначається соціальними сферами спілкування («Студентське життя», «Робота й професія», «Наука й культура», «Життя суспільства» тощо);

2) мовний (фонетичний, лексичний (лексика, що відповідає сферам спілкування), граматичний) матеріал;

3) мовленнєвий матеріал, представлений мовленнєвими зразками різних рівнів – рівня слів, рівня вільного словосполучення, рівня фрази, рівня понадфразової єдності, рівня тексту (для висловлення власних думок в усній і писемній формі), а також текстами для аудіювання та читання;

4) соціокультурний/соціолінгвістичний (норми поведінки й правила етикету інших країн у порівнянні з Україною, лексико-граматичні норми спілкування, культурні реалії України й інших країн).

До сучасних підходів формування соціокультурної компетенції належить орієнтація взаєморозуміння, толерантності різних соціумів та їхніх агентів. До основних принципів такого співіснування належать: повага до цінностей людської цивілізації, прав та основних свобод людини, сприйняття різних культур і традицій. Усвідомлення зростаючої взаємозалежності між народами й націями лежить в основі необхідності міжнародного співробітництва, готовності брати участь у розв'язанні проблем різного рівня, прагнення до комунікації та рівноправного діалогу.

Такий діалог вимагає розширення функцій іноземної мови як його посередника. Сам акт комунікації вимагає від його учасників не тільки необхідного рівня опанування мовою, навичок і вмінь, а й усвідомлення сучасних ціннісних орієнтирів, накопичення досвіду творчої діяльності, готовності до міжособистісної та міжкультурної співпраці як у межах своєї країни, так і на міжнародному рівні.

У зв'язку із цим змінюються функції викладача, який спрямовує всю систему навчання на досягнення означених цілей, є носієм, виразником, фасилітатором гуманістичних цінностей, провідником культури. Академік І. А. Зязюн вважає, що саме такий викладач «здатний розв'язати завдання, які висуває перед ним незалежна українська держава, а саме: забезпечення формування творчої особистості, пріоритетного розвитку людини, відтворення культури й духовності й, врешті-решт, виведення національної освіти на світовий рівень» (Зязюн, 2005: 10–18). Тобто розуміння нових цілей, функцій соціокультурної освіти, пошук необхідних результативних форм і методів формування соціокультурної компетенції, здатність залучити майбутнього активного комунікативного агента, користувача мови до пізнавальної й творчої діяльності стає першочерговим.

Набуття соціокультурної компетенції лежить в основі полікультурної соціалізації. Цей процес, для якого характерне адекватне взаєморозуміння людей, що належать до різних соціальних верств, національних культур із різною інтеркультурною компетенцією, рівнем толерантності, емпатії та уявленням про міжнаціональну злагоду, набуває особливої актуальності.

Слід зазначити, що водночас на перший план виступає певне протиріччя між соціальним замовленням суспільства на фахівців із вищою освітою зі сформованими навичками й вміннями, рівнем соціалізації особистості з одного боку й реальними умовами процесу їхньої підготовки, умов соціалізації в ЗВО – з іншого, браком як соціокультурних, так і міжкультурних компетентностей, а також недостатньою теоретичною й практичною розробкою цієї проблеми.

Невідповідність спостерігається також між самою природою соціокультурного й міжкультурного підходу до процесу соціалізації здобувачів мовних спеціальностей. Для ефективності такого процесу передбачається використання проблемних пошукових завдань, рольових ігор, методів проєкту й портфоліо, комп'ютерних освітніх програм та інтерактивних прийомів роботи. На заваді

також стає призвичаєність до традиційних форм і методів роботи, організація навчальної діяльності в стереотипних режимах, нехтування соціокультурними аспектами комунікацій і соціалізації здобувачів вищої освіти.

Названі вище недоліки свідчать про необхідність розробки педагогічної технології формування соціокультурної та міжкультурної компетенції студентів мовних спеціальностей у процесі їхньої соціалізації та долучення до іншомовної комунікації. Водночас, з огляду на вищезгадане, під час розробки педагогічної технології соціалізації з урахуванням соціокультурних аспектів ми виходили з того, що її ефективність повинна визначатися мірою точності постановки соціокультурних проблемних завдань і добору вербального й невербального матеріалу для відповідних соціокультурних ситуацій та організацію різних ефективних режимів роботи для опанування соціокультурною компетенцією з метою оптимізації процесу соціалізації.

Висновки. Таким чином, у ході процесу соціалізації здобувачів вищої освіти мовних спеціальностей необхідно широко долучити й інтенсивно формувати й розвивати міжкультурні й соціокультурні компетенції як основні фактори впливу на адаптацію та їхню соціалізацію в умовах комунікаційного простору ЗВО. До процесу навчання мови для формування цих компетенцій варто систематично включати до НМК з іноземної мови культурно-краєзнавчу інформацію для її використання в усному й писемному спілкуванні, цілеспрямовано формувати навички опанування лексичними одиницями з культурно-краєзнавчим компонентом, а також навчати здобувачів комунікативних моделей поведінки, стилю життя в суспільстві: вербальних, невербальних і змішаних.

Одним із головних завдань процесу навчання іноземній мові є проникнення в культуру народу, якому належить ця мова, до системи його сприйняття, суспільної системи та її специфіки. Зважаючи на те, що мова – явище соціальне, і як форма існування мовленнєвої діяльності людини охоплює всі сфери індивідуального й суспільного життя, вона є результатом теоретичної та практичної діяльності як індивідуума, так і суспільства. Культура народу, соціальні умови існування, мова, що йому належить, міжкультурні й соціокультурні фактори впливу на процес соціалізації особистості нерозривно взаємопов'язані. І тому такий процес неможливий без належної уваги цим чинникам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результатов образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
2. Зязюн І. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. Київ ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.
3. Пассов Е. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. Липецк, 2000. С. 44–47.
4. Скалкин В. Основы обучения устной иноязычной речи. Москва : Русский язык, 1982. С. 61–67.
5. Hirsch T. Cultural Literacy. What Every American Needs to Know. Vitage Books, 1987. P. 3.
6. Lado R. Linguistics Across Cultures. Applied Linguistics for Language Teachers. Ann Arbor, University of Michigan Press, 1957. 206 p.

REFERENCES

1. Zimnyaya I. Klyuchevyye kompetentsii – novaya paradigma rezul'tatov obrazovaniya. *Vyssheye obrazovaniye segodnya*. [The Key competences – A New Paradigm. Results of Education]. Higher Education Today. 2003. № 5. Pp. 34–42 [in Russian].
2. Zyazyun I. Filosofiya razvitiya i prognoza obrazovatel'noy sistemy. *Pedagogicheskoye masterstvo: problemy, poiski, perspektivy: monografiya*. [Philosophical Gaid and Forecast of Educational System. Pedagogical Mastery: Problems, Researches, Perspectives: Monography]. K.; Glukhiv: RIO GGPU, 2005. pp. 10–18 [in Ukrainian].
3. Passov Ye. Kommunikativnoye inoyazychnoye obrazovaniye. *Kontseptsiya razvitiya individual'nosti v dialoge kul'tur*. [Commnicative Foreign Language Education. The Conception of Individuality's Development in the Dialogues of Culture]. Lipetsk, 2000. Pp. 44–47 [in Russian].
4. Skalkin V. Osnovy obucheniya ustnoy inoyazychnoy rechi. [The Essentials of Oral Foreign Speech Study] M.; Russkiy yazyk, 1982. Pp. 61–67 [in Russian].
5. Hirsch T. Cultural Literacy. What Every American Needs to Know. Vitage Books, 1987. P. 3.
7. Lado R. Linguistics Across Cultures. Applied Linguistics for Language Teachers. Ann Arbor. University of Michigan Press, 1957. 206 p.